

د لمریز نظام پوهه

Ketabton.com

راتولوونکی: نعمت الله بريال

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

د کتاب نوم: د لمریز نظام پوهه

ترتیب کوونکی: نعمت الله بریال

کال: ۱۳۹۹ هـ ش

د خپریدو بڼه: الکترونیکی

ډیزاین: نعمت الله بریال

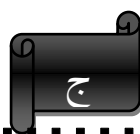
موبایل شمېره: 0777073536

واتساپ: 0777073536

فېسبوک: Naimat Ullah Baryal

ڊالی

هغوی ته چي په سختو ورځو کي يې زمه ملاتړ کړی دی!

سريزه

له پاک خدای له دربار څخه ډېر شکر گزاره يم، چې ما ته يې ددې توان راکړ، چې خپلو هيوادوالو ته داسې يو کتاب وړاندې کړم، چې د هغه مطالعه په ننۍ نړۍ کې ډېره اړينه بولم. دغه کتاب زمه لومړنۍ هڅه ده، چې ترسره کوم يې، او غواړم دغه لړۍ نوره هم پر مخ يوسم. له دغه کتاب لوستلو وروسته به تاسې په دې وتوانېږئ، چې د کایناتو د يوې برخې په اړه گټور معلومات ترلاسه کړئ. دغه کتاب په لومړي سر کې ما د يوې مقالې په بڼه تيار کړی وو، چې بيا وروسته دغو په زړه پورې معلوماتو دې ته وهڅولم، چې د کتاب په بڼه يې د يو لړ اضافي معلوماتو سره يوځای خپور کړم.

دا چې ما مخکې يادونه وکړه، چې دغه زمه لومړۍ هڅه ده، نو دغه کتاب به هم بعضي نيمگړتياوې ولري، نو په دې تمه، چې دغه نيمگړتياوې راوبخښئ او له ما سره يې د سمون په خاطر شريکي کړئ نور خپلي خبرې رالندوم. د يو اباد او پرمختللي افغانستان په هيله!

نعمت الله بريال

13-01-2021

لړلیک

- گڼه عنوان.....مخ
- ۱: ستورپوهنه څه ده؟..... ۱
- ۲: د نړۍ پیدایښت..... ۱
- ۳: کهکشان (Galaxy)..... ۱
- ۴: لمریز نظام..... ۳
- ۵: عطارد (Mercury)..... ۴
- ۶: زهره (Venus)..... ۵
- ۷: ځمکه (Earth)..... ۷
- ۸: مریخ (Mars)..... ۹
- ۹: مشتري (Jupiter)..... ۱۱
- ۱۰: زحل (Saturn)..... ۱۴
- ۱۱: اورانوس (Uranus)..... ۱۵
- ۱۲: نپتون (Neptune)..... ۱۷
- ۱۳: پلوتو (Pluto)..... ۲۰
- ۱۴: معلوماتي برخه..... ۲۲
- ۱۵: د ستور پوهنې اړوند ځینې لغات..... ۲۷
- ۱۶: مأخذونه..... ۳۰

ستوري پوهنه څه ده؟

د ستورپوهنې تعريف: ستورپوهنه د ستورو پيدايښت، جوړښت، وضعيت، فزيکي او کيمياوي خواص، تحول او راتلونکي حالت د څيړنې او مطالعې څخه عبارت دی. ستورپوهنه لکه د نورو علومو په شان د بشر د پوهې د ډېرې سره تغير مومي او په څو څانگو باندې ويشل کيږي. د ستورپوهنې د مطالعې څخه زموږ اساسي موخه د آسماني توکو او آسماني پېښو پېژندل او همدارنگه په نړۍ او طبيعت باندې حاکم نظم او د قوانينو کشف او پېژندل دي. په اوسني حالت کې، د بشر په ژوندانه ه څه يو علم د ستورپوهنې په اندازه اغېز نه لري ځکه چې يوازې د ستورپوهنې د څانگې په مرسته کولای شو ډېرو پوښتنو ته لکه د نړۍ پيدايښت، د نړۍ راتلونکي او د ژوند امکان پر نورو سيارو باندې ځواب پيدا کړو.

د نړۍ پيدايښت!

پخوانيو او نوو پوهانو د عالم د پيدايښت په باره کې بېلې نظريې ورکړي دي، خو د اسلام د سپيڅلي دين له پلوه الله (ج) د نړۍ او ټول موجودات پيدا کړي دي. د اسلام له نظره د کایناتو په فضا کې پراخه حجم او خپور دود او غاز موجود و چې د ننيو پوهانو هم دا ځلي ده او هغه يې (نيبولا سحابي) په نوم يادوي.

کهکشان (Galaxy)

کهکشان د ستورو د سیستم له هغې ټولگې څخه عبارت دی چې د ستورو نړۍ هم ورته وايي. په کهکشان کې په مليار دو ستوري شتون لري، د فضا پراختيا او سحابي کهکشان اندازه کېدلې نشي، پيل او پای يې ټاکلی نشو، د کایناتو په فضا کې په ميليونو فضا يي کهکشانونه شته چې لمریز نظام نظر د هغه لويوالي ته ديو ټکي حيثيت لري، په ځينو هغو عکسونو کې چې له ستورو اخېستل شوي، ليدل کيږي چې لمریز نظام په سحابي کهکشان کې د نقطې په شان يو ځای نيولی دی او په مليونو نورې منظومې يې په شاوخوا کې ليدل کيږي، که څه هم لمریز منظومې په سحابي کهکشان کې ډير کم ځای نيولی، سره له دې هم د لمر او دهغه د ډير لرې ستوري (پلوتو) ترمنځ (۹۲۴) ميليونه کيلومتره واټن شته دی. چې د ځمکې د کرې په نسبت د لمر چاپيره په (۲۴۹) کالو او دورو کې خپل انتقالي حرکت تر سره کوي، دغه رقمونه د لمریز نظام پراختيا او لويوالي په ښه ډول ښکاره کوي، د لمریز نظام د پراختيا او لويوالي او د کایناتو د پراختيا په باره کې په زړه پورې معلومات وړاندې کوي.

په کایناتو کې تر اوسه لاندې کهکشانونه کشف شوي دي:

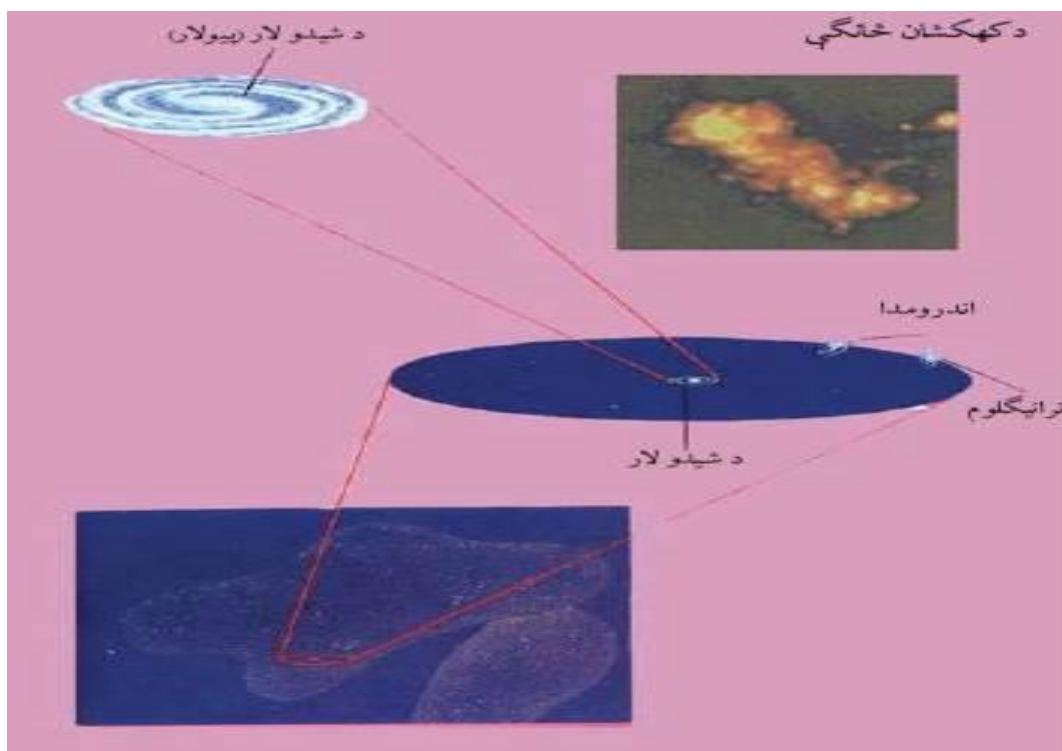
- د شیدو لار (پيو لار) Milk way کهکشان

- د اندروميدا (Andromeda) کهکشان

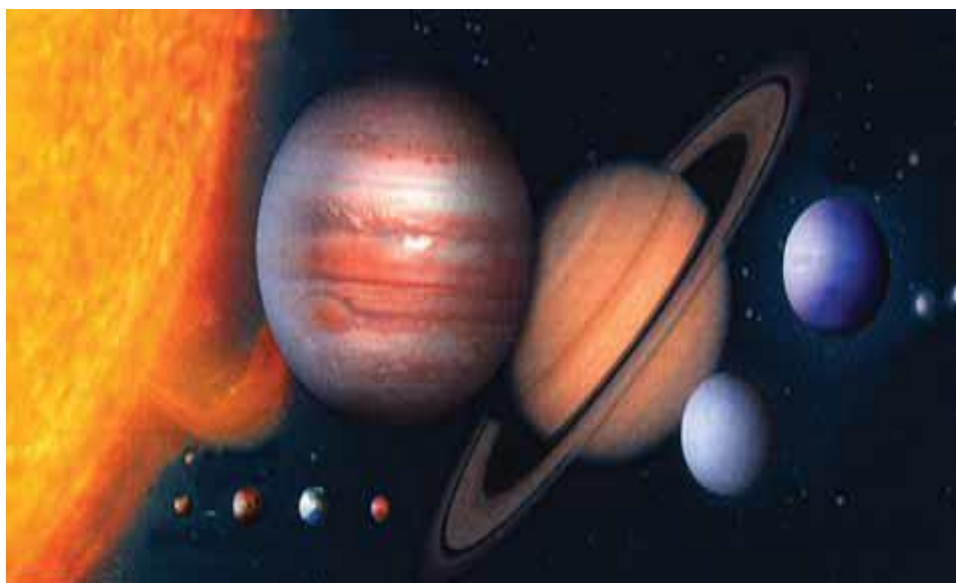
- درې گونی (Trianglum) کهکشان

- قنطورس (Qanturis) گکهکشان

- باید په یاد ولرو چې، لمریز نظام د شیدو لار په کهکشان یوه برخه کې شتون لري . اوس راځو لمریز نظام په لنډ ډول پېژنو:

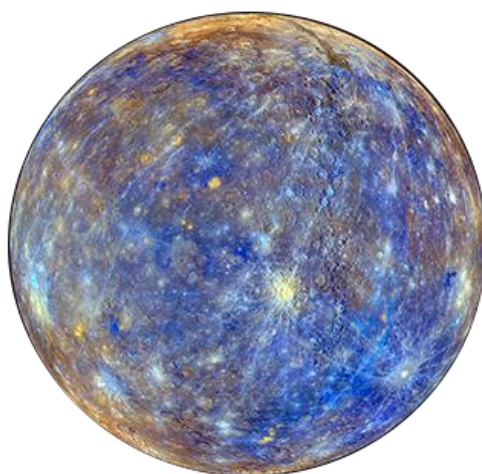
لمريز نظام

شمسي منظومه ډېر لرغونتوب لري، پوهان په دې باور دي چې لمريز نظام پنځه مليارده كاله پخوا منځته راغلی دی.

۱۸۱ سپوږمۍ زموږ په لمريز نظام كې د سيارو چاپېره څرخې چې د دی له جملې څخه ۱۷۶ دانې د اصلي سيارو چاپېره څرخې باقې نور سپوږمۍ د پلوتو ، سرس او نورو څخه تاوېږي چې ځينې سيارې لكه عطارد، زهره هيڅ سپوږمۍ نه لري او همدارنكه ۶۷ سپوږمۍ ځانته له مشتري چاپېره څرخېږي. لمريز نظام نهه اصلي سيارې لري چې عبارت دي له: عطارد، زهره، ځمكه، مريخ، مشتري، اورانوس او زحل.

عطارد (Mercury)

لمر ته تر ټول نږدې سپاره عطارد ده د هغې د لیدلو ډېر بڼه وخت سهار وختي او د مازدیگر مهال دی، خو کله چې لمر په آسمان وي باید هېڅکله دغې سپارې ته ونه کتل شي، ځکه چې سترگو ته زیان رسوي، آن دا چې ممکن سترگې ړندې کړي.

له دې امله چې عطارد لمر ته نږدې ده نو له دې امله یې د تودوخې درجه د سانتي گراد تر ۴۲۷ پورې رسیري. دغه سپار اتمو سفیر نه لري. یو اړخ یې لمر ته دی، ډېر وټه دی، خو بل اړخ یې سور او گنگل وي. نو له همدې کبله د عطارد د تودوخې د سانتي گراد درجه د ورځې له خوا په منځنۍ توگه د ۱۹۰ څخه تر ۴۵۰ درجو پورې وي، او د شپې له خوا د سانتي گراد تر منفي ۱۸۰ درجو پورې رسیري. دغه سپاره جامده ده، او مخ یې د سپوږمۍ په شان د ژورو کندو لرونکی دی.

زهرة (Venus)

د سپوږميو شمير: 0

کته: د ځمکې 82%

قطر: 7520 ميله

کال: د ځمکې 225 ورځې

ورځ: 243 ځمکنۍ ورځې

د حرارت درجه: د فارنهایت 850 درجې

له لمر څخه فاصله: له لمر څخه دويمه سياره ده، 67 ميليونه ميله لريوالی لري.

زهرة څه ډول سياره ده؟

زهرة د دوه اصطلاحاتو په کارولو سره په بنه توگه توضيح کيدای شي: توده او په وريځو کې پټه. دا وريځ زياتره له کاربن ډای واکسايډ څخه جوړه شوي ده چې شين کوريزي اغيزي لري او د لمر د تودوخي د اغيز له کبله يې پر دې سيارې د يوې لويې پرستني بڼه غوره کړې ډله دې کبله زهره زموږ د شمسي نظام تر ټولو توده سياره ده دا سياره له عطارد څخه هم ډيره توده ده چې د لمر سترگي ته څيرمه موقعيت لري.

زهرة هم د عطارد، ځمکې او مريخ په څير خاورينه سياره ده په دې معنی چې يوه سخته ډبرينه سطحه لري. جغرافيه يې يو څه د ځمکې د جغرافيه په څير ده چې غرونه، وادي گان، ارتفاعات او آتشفشانونه لري. دا سياره په بشپړه توگه وچه ده، خو د ويلي شوي لاوا اوږده سيندونه په کې روان دي او په زرگونو آتشفشانونه يې پر سطحه رامنځته کيږي په زهره کې 100 لوی آتشفشانونه رامنځته شوي دي چې هر يو يې 100 کلومتره او يا زيات مساحت نيولي دي.

زهرة څه ډول له ځمکې سره مقايسه کولی شو؟

زهرة د جسامت، کتلي او جاذبي له پلوه ځمکي ته ډيره ورته ډله ده کبله يې ځيني وخت د ځمکي خور بولي. خو د زهري متراکه اتموسفير او سخته تودوخه له گڼو لارو د زهري او ځمکي تر منځ توپيرونه راڅرگندوي. اوبه چې د ځمکي يوه اړينه برخه جوړوي، د زهري پر سطحه نه موندل کيږي، ځکه چې تودوخه يې تبخيري.

د زهري په اړه مو څنگه معلومات تر لاسه کړي دي؟

څرنگه چې زهره دومره په آساني سره ليدل کيږي چې تليسکوب ته اړتيا نه لري، نو اړتيا نه ليدل کيږي چې سړی په دې فکر شي چې لومړی به چا ليدلي وي ځينو پخوانيو مدنيتونو فکر کاوه چې دا دوه سياري او يا رانه ستوري دي: يو د سهار ستوری او بل د ماښام ستوری دی. په 6مې قلمبالميلاد پيړۍ کې يو يوناني رياضي پوه چې فيثاغورث نومیده وموندل چې دا عين سياره ده. گاليليو بيا په 16 مه پيړۍ کې وموندله چې د زهري سياره د لمر چاپيره مدار وهی.

د فضايي پلټنو له پيله راهيسې گڼي فضايي بيړۍ د زهري سياري ته وليدل شوي ځيني فضايي بيړۍ ان د زهري پر سطحه بنکته شوي او معلومات يې هم راوليږل چې د زهري سطحه د ورځو لاندې څه ډول بنکاري. لومړنۍ فضايي بيړۍ چې د زهري پر سطحه بنکته شوه د ونيرا (Venera 7) په نوم يوه روسي فضايي بيړۍ وه بيا له 1989 څخه تر 1994 کاله پورې د مجيلان فضايي ماموريت له يوه رادار څخه په استفادې سره د زهري سطحه په زياتو جزياتو سره وپلټله.

څرنگه چې زهره د ځمکي په مدار کې داخله ده، د لمر بريښنده وړانگې اجازه نه ورکوي چې د ورځې له لوري له ځمکي وليدل شي. خو د لمر پريوتو څخه وروسته او لمرختو څخه وړاندې د اسمان تر ټولو روښانه ستوری جوړوي. اصلاً له سپوږمې وروسته همدا ستوری د اسمان تر ټولو روښانه ستوری دی د زهري په اړه په زړه پورې معلومات:

زهرة په هغه مدار کې چې نوري سياري چورلي، د څټ پر لور تاوېږي

ځيني ساينسپوهان په دې عقیده دي چې د څټ په طرف د زهري څرخيدل د هغې لويې اغيزې له کبله

رامنځته شوی دی چې وړوکي سياري او يا لکي لرونکي ستوري پر بنديلي ده.

د زهرې پر سطحه د اتموسفیر فشار د ځمکې د اتموسفیر فشار په پرتله ۹۲ ځلې زیات دی. زهره د لاوا یوازینی ځانگړنه لري چې د (Pancake) گنبدې په نامه یادېږي او د لاوا یوه لویه گنبده ده او جسامت یې (20 میله ارت او 3000 فټه لوړ دی). زهره چې په لاتین کې وینوس په نامه یادېږي د رومیان په یوه معبود پسي نومول شوی ده دا یوازینی سیاره ده چې د یوې بنځې پسي نومول شوی ده. دا د اته سیارو شپږمه لویه سیاره بلل کېږي.

ځمکه (Earth)

- ۱- ځمکه تر اوسه پورې یوازینی پېژندل شوی سیاره ده چې ژوند کول کې شونی دی د لمر پرته، نور ټول هغه شیان چې پر ځمکې ژوند کولو ته لار هواروي د اتموسفیر تر پردې لاندې دي خو پر ځمکې د ژوند کولو اصلي سرچینه لمر دی.
- ۲- که لمر د یوه وره (دروازې) هومره لوی وای، نو ځمکه به د کیلی د سوري هومره وای.
- ۳- ځمکه له لمر څخه د واټن له مخې درېیمه سیاره ده چې دا واټن ۱۴۹،۶ ملیون کیلو متره دی.
- ۴- د ځمکې یوه ورځ ۲۴ ساعته او کال یې هم ۳۶۵ ورځې دی. په ځمکه کې د وخت د تېرېدا سرعت په یوه ساعت کې ۱۶۷۴ کیلو متره [۱۰۴۰ میله] دی. دا په اصل کې د ځمکې د محوري حرکت سرعت

دی. له همدې محوري حرکت څخه شپه او ورځ جوړېږي، او له شپو او ورځو څخه بیا اوونۍ، میاشت، کال او په لوی سر کې زموږ ژوند جوړېږي.

۵- ځمکه یوه ډېرینه سیاره (Rocky planet) ده چې مخ یې غرونو، درو، دښتو او ۷۱٪ اوبو (سمندرونو) پوښلی دی.

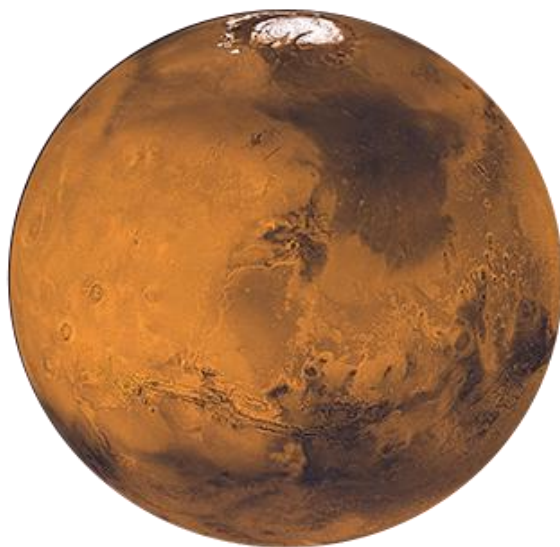
۶- د ځمکې اتموسفیر موږ له سارو، تودوبنې، او د تشیال (Space) له بې هو اتوب څخه ساتي. دا اتموسفیر ۷۸٪ نایتروجن، ۲۱٪ آکسیجن، او ۱٪ نور غازونه لري. دا ټول هغه توکي دي چې پر ځمکې د ژونديو شیانو د ساکنبلو لپاره اړین دي. ډېرې سیارې آن ځینې سپوږمیانې لا خپل اتموسفیرونه لري؛ خو یوازې پر ځمکې ساکننه شونتیا لري.

۷- ځمکه یوه طبیعي سپوږمۍ او ۱۰۷۰ مصنوعي سپوږمکیانې لري چې په تیت مدار کې پر را چورلي. په دې کې د یوې سپوږمکۍ یوه برخه د افغانستان د مخابراتو وزارت هم رانیولې ده چې افغانستان (Afghandat) نومېږي.

۹- ځمکه کریانې (rings) نه لري.

مريخ (Mars)

د سپوږميو شمير: 2

کته: د ځمکې 11%

قطر: 4217 ميله

کال: د ځمکې 1.9 کاله

ورځ: 24.6 ساعته

د حرارت درجه: د فارهائيت له-190 څخه تر +60 درجې

له لمر څخه فاصله: له لمر څخه څلورمه سياره ده، 142 ميليونه ميله لريوالی لري.

مريخ څه ډول سياره ده؟ مريخ له لمر څخه څلورمه سياره ده.

دا هم يوه خاورينه سياره ده، په دې معنی چې يوه سخته ډبرينه سطحه لري چې گامونه پر اخيستل کيږي

د مريخ سطحه وچه ده او زياتره برخه يې پر يو ډول سور گرد او سرو ډبرو پوښل شوي ده له ځمکې

څخه مور ته مريخ سور بنکاري. مريخ په شمسي نظام کې تر ټولو په زړه پورې طبيعي جغرافيايي

جوړښتونه لري. اولمپس غر چې اوس د يو غير فعال آتشفشان شکل لري، د شمسي نظام تر ټولو لوړ غر

بلل کيږي. دا غر د ايوريسټ غره درې چنده لوړ او د مريخ له سطحې ۱ ميټره پورته ولاړ دی د مريخ

یو بل لوی جغرافیایي جوړښت یو لویه او ژوره دره ده چې د مریڼیس **Marineris** وادي په نامه یادېږي. دا وادي په زرگونه میله اوږدوه او ۴ میله ژوروالی لري. د مریخ موسم مریخ زیاتره وخت د دورو او گردونو ستر طوفانونه لري چې له چټک باد سره ملګري دي دغه طوفان د لمر په انرژي رامنځته کېږي او دومره لویږي چې تر څو میله لوړوالي اتموسفیر ته گردونه پورته کوي او د سیاري زیاتره برخه نیسي. ځینې طوفانونه دومره لوی دي چې ان پر ځمکه هم د ستورپوهانو له خوا لیدل کېږي له ځمکې سره د مریخ مقایسه مریخ له ګڼو لارو له ځمکې سره ورته والی لري د مریخ کال او ورځ د نورو سیارو د ورځ کال په پرتله ځمکې ته ډیر ورته دي. مریخ د ځمکې په څیر یوه خاورینه سیاره ده. مریخ د قطر او کتلې له پلوه د ځمکې په پرتله یو څه کوچنی دی د ځمکې برعکس، مریخ یو خورا نازکه اتموسفیر لري چې زیاتره له کاربن څخه جوړ شوی دی. له دې کبله مریخ د ځمکې په پرتله د فانونهیت -70 درجې سوړ دی. داسې شواهد موندل شوي دي چې د ځمکې په څیر یو وخت د مریخ پر سطحه پیرانستي اوبه په مایع شکل موجودې وې. بنایي میلیارډونه کاله پخوا د مریخ پر سطحه ژوند هم موجود وو. د مریخ په اړه مو څه ډول معلومات ترلاسه کړي دي؟ مریخ یو له هغو سیارو څخه دی چې مطالعه کول یې له ځمکې هم آسانه دي دا سیاره خورا نږدې او څرنگه چې د ځمکې په پرتله له لمره لږ څه لرې ده، لیدل یې د شپې له خوا په آسمان کې آسانه دي. مریڼر ۴ (**Mariner 4**) هغه فضايي بیړۍ وه چې په 1969 کال کې یې د لومړي ځل لپاره د مریخ نږدې انځورونه راوړل. له هغې وروسته څو پلټونکو فضايي بیړیو له مریخ څخه کتنه وکړه ویکینګ ۱ (**Viking 1**) ، ویکینګ ۲ (**Viking 2**) او پات فاینډر لینډرز (**Pathfinder landers**) د مریخ پر سطحه بنسټه او د مریخ له سطحې یې مور ته تصویرونه راوړل او د مریخ خاوره یې هم تحلیل کړه. بنایي مریخ هغه لومړۍ سیاره ده چې بنایي انسان په کې قدم ووهي. ګن خلک په دې گومان دي چې دا کار بنایي په 2020 کال کې ممکن شي. د مریخ په اړه په زړه پورې معلومات دا سیاره د رومیانو د هغه معبود په نامه نومول شوی دی چې دوی پخپله عقیده د جګړې خدای باله. یونانیانو به د خپل معبود پسي دې سیاري ته د بهرام یا "**Ares**" نوم اخیسته چې د دوی په عقیده د جګړې خدای وو. د مریخ دوه سپوږمۍ د فوبوس **Phobos** او ډیموس **Deimos** په نومونو

یادیري. څرنگه چې په مریخ کې کوم سمندر نشته، له دې کبله تقریباً د ځمکې هومره وچه سطحه لري
لرغونو مصریانو مریخ د هار دشر "Har dècher" په نامه یادوه چې د سره جسم په معنی دی. یو
شخص چې پر ځمکه ۱۰۰ پاونډه وزن ولري د مریخ پر سطحه یې وزن ۳۸ پاونډو ته راکمیري. ځیني
ساینسپوهان په دې عقیده دي چې مریخ یو وخت په اوبو پوښل شوی وو.

مشتري (jupiter)

د مشتري سیاره

د سپوږميو شمیر: 63

کتله: د ځمکې د کتلې 318 چنده

قطر: 88846 میله

کال: د ځمکې 11.9 کاله

ورځ: 9.8 ساعته

د حرارت درجه: د فارنهایت له-170 درجې

له لمر څخه فاصله: له لمر څخه پنځمه سياره ده، 484 ميليونه ميله لريوالی لري.

مشتري څه ډول سياره ده؟

مشتري د شمسي نظام تر ټولو لويه سياره ده او له لمر څخه پنځمه سياره ده د دې سيارې کتله د ځمکې په پرتله ۳۰۰ ځلي زياته ده او د ټولو نورو سيارو د ټولټال کتلې دوه چنده زياته ډمشتري ته لويه گازي سياره هم وايي. دا ځکه چې د دې سيارې سطحه د هايډروجن گاز له يوې ټينگې طبقې څخه جوړه شوي ده. د گازي طبقې لاندې، د سيارې په ژور منځ کې فشار دومره لوړيږي چې هايډروجن پر مايعلوي او بالاخره يې فلز ته اړوي. د هايډروجن لاندې يوه ډبرينه هسته ده چې د ځمکې هومره جسامت لري د مشتري هوا:

د مشتري سطحه د لويو طوفانونو، بادونو، بريننا او تالندې د شتون له کبله له سختو خطرونو ډکه ده د مشتري پر سطحه رامنځته شوی يو طوفان چې د لوی سره خال (Great Red Spot) په نامه ياديږي د ځمکې درې چنده لوی جسامت لري په دې لوی سور خال کې له پيريو راهيسې طوفانونه روان دي د مشتري د سطحې طوفانونه له لمر څخه انرژي نه اخلي، بلکې د هغو وړانگو له کبله رامنځته کيږي چې مشتري يې خپله آزادي.

د مشتري سپورمي:

مشتري يو لړ په زړه پوري سپورمي لري چې له منځه يې گاني ميد (Ganymede)، لو (Io)،

اروپا (Europa) او کاليستو (Callisto) د يادونې وړ دي دا څلور سپورمي د لومړي ځل لپاره د گاليليو له خوا وموندل شوي او له دې کبله د گاليليو سپورميو په نامه هم ياديږي گاني ميد چې د شمسي نظام تر ټولو لويه سپورمي ده، جسامت يې له عطارد څخه هم لوی دی لو سپورمي په اتشفشانونو او لاوا کې پټه ده. خو له بلې خوا اروپا نومي سپورمي په کنگل پټه ده او د کنگل لاندې د مالگينو اوبو لوی سمندر لري ځيني ساينسپوهان په دې اند دي چې بنايي د اروپا سپورمي په منډر کې د ژوند د شتون امکانات موجود وي. د مشتري چاپيره بيلابيلي سپورمي دغه سياره د پلټنو لپاره يو په زړه پوري ځای جوړوي

مشتري له ځمکې سره څه ډول مقايسه کولی شو؟

مشتري له ځمکې سره ډیر زیات توپیر لري. لومړی دا چې د مشتري سطحه گاز دی او هلته د دریدلو ځای نشته. دویم دا چې مشتري له ځمکې 300 ځلې لوی دی او لږ تر لږه 63 سپوږمۍ لري په داسې حال کې چې ځمکه یوازې یوه سپوږمۍ لري همداراز د مشتري پر سطحه یو درې سوه کلن طوفان رڼ دی چې ځمکه به په یوه شپه کې له منځه وېسي. خوښ یو چې داسې طوفانونه پر ځمکه نه رامنځته کیږي! څه ډول د مشتري په اړه معلومات ترلاسه شوي دي؟

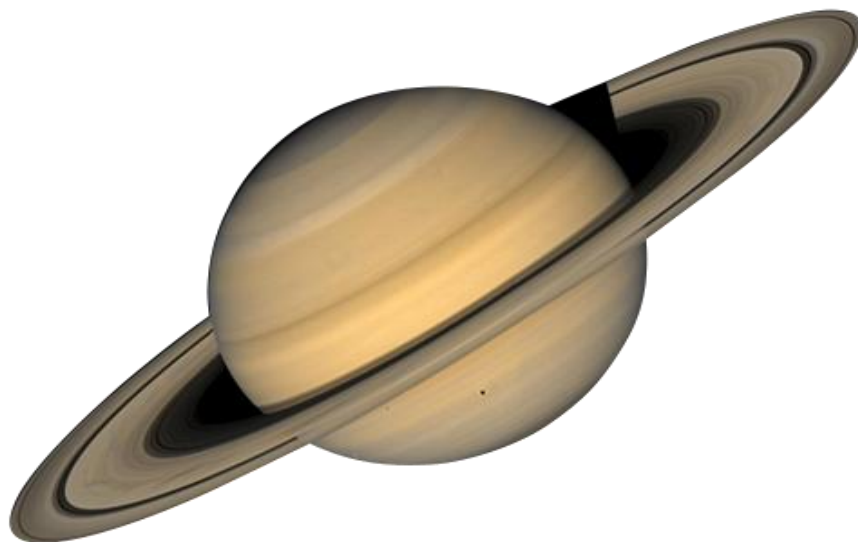
څرنګه چې په اسمان کې څلورم روښانه ستوری دی له دې کبله انسانان د مشتري له شتون څخه څو زره کاله وړاندې خبر وو. گالیلو په لومړي ځل په ۱۶۱۰ میلادي کال کې د مشتري ۴ سپوږمۍ کشف کړې او بیا لږ مهال وروسته نورو ادعا وکړه چې په مشتري کې یې لوی سور خال کشف کړی ده په 1973 کال کې پایونیر 10 (Pioneer 10) فضايي بیړۍ د مشتري تر څنګ تیره شوه او په لومړي ځل یې د نوموړې سیارې نږدې انځورونه واخیستل. د پایونیر فضايي تحقیق وروسته ویاجر ۱ او ۲ (Voyager 1, 2) ولیرل شول چې د لومړي ځل لپاره یې له نږدې څخه د مشتري د سپوږمۍ انځور واخیستله دې وروسته بیا د مشتري تر څنګ زیاتي تحقیقي الوتنې ترسره شوې. یوازینی فضايي بیړۍ چې د مشتري مدار ته داخله شوه د گالیلو په نامه وه چې په 1995 کال کې بریالی شوه.

د مشتري په اړه په زړه پورې معلومات:

په رومي افسانو کې راځي چې د دوی په عقیده مشتري د خدایانو پاچا او د آسمان خدای وو او نوموړی معبود د یوناني معبود زیوس سره برابر دی.

په شمسي نظام کې تر ټولو چټکه چورلیدونکې سیاره ده. مشتري درې څو خورا تټې کړی لري. مشتري یوه غښتلي مقناطیسي ساحه لري چې د ځمکې له مقناطیسي ساحې څخه ۱۴ ځلې زیاته ده. که له ځمکې څخه وکتل شي مشتری د شپې له خوا په آسمان کې درېیم رڼ ستوری دی.

زحل (Saturn)

زحل له لمر څخه شپږمه سیاره ده. دا سیاره د بنکلي لویې چاپیره شوي کړی لپاره مشهوره ده. زحل له مشتري وروسته د شمسي نظام تر ټولو لویه سیاره ده. سیاره له مشتري څخه په قطر کې لږ څه کمه خو په کتله کې زیاته کوچنۍ ده. زحل زیاتره له هایدروجن څخه جوړ شوی خو یو څه هیلیم هم لري. د زحل سطحه گازي ده خو چې ژورځای بیا هایدروجن مایع کیږي او بیا په فلزیدلیري. د زحل مرکز له یوې کلکې ډبرینې هستې څخه جوړ شوی دی په ټولیز ډول د شمسي نظام په سیارو کې زحل تر ټولو لږ کثافت لري. دا یوازینی سیاره ده چې کثافت یې له اوبو څخه کم دی، په دې معنی چې که په یو لوی سمندر کې واچول شي د اوبو پر سر پاتې کیدای شي. د زحل سطحه د لویو طوفانونو تر څنګ د شمسي نظام تر ټولو چټک بادونه لري چې 1800 کیلومېتره پر ساعت حرکت لري.

اورانوس (Uranus)

د سپوږميو شمير: 21 (د زياتيدو په حال کې دي)

کته: د ځمکې د کتلې 14.5 چنده

قطر: 31,763 ميله

کال: د ځمکې 83.8 کاله

ورځ: 17.2 ساعته

د حرارت درجه: د فارنهایت-280 درجې

له لمر څخه فاصله: له لمر څخه 7مه سياره ده، 1.8مليارد ميله لريوالی لري.

يورانوس څه ډول سياره ده؟

يورانوس له لمر څخه اوومه سياره ده دا سياره له لمر څخه د زحل دوه هومره فاصله لري يورانوس هم د زحل او مشتري په څير يوه گازي سياره ده خو د خپلې گاونډۍ سياري، نپيټون، په څير ځيني وخت له کنگل جوړه سياره بلل کيږي دا ځکه چې د دې سياري زياتره برخه له کنگل موادوڅخه جوړه شوي ده. له دې کبله يورانوس د شمسي نظام د ټولو سيارو په پرتله سور اتموسفير لري د يورانوس سطحه زياتره له هايډروجن گاز څخه جوړه شوي ده خو يو څه هيليو هم لري گازي اتموسفير د سياري 25% برخه

جوړوي. دا اتموسفیر طوفاني دی خو د زحل او مشتري هومره طوفورته نه لري. له دې کبله د یورانوس سطحه دومره طبیعي جوړښتونه نه لري او یو نواخت ده. هیننډه چورلیدنه:

د یورانوس یوه ځانگړنه دا ده چې په څنګ چورلي که تاسې لمر او د هغه چاپیره سیارې پر یوه جدول انځور کړئ و به وینئ چې ټولې سیارې د یوه چورلندي په څیر څرخیزې خو یورانوس د تشلې په څیر رغړي. زیاتره ساینسپوهان په دې متفق دي چې د یورانوس ځانگړې چورلیدنه له دې سیارې سره د یوه بل سیاره - ډولي جسم د ټکر له کبله رامنځته شوې ده، چې د دې سیارې د مسیر د بدلون لپاره یې کافي ځواک درلود.

له ځمکې سره د یورانوس مقایسه:

یورانوس له ځمکې سره ډیر توپیر لري دا یوه گازی سیاره ده او سطحه یې له گاز څخه جوړه ده په دې معنی چې پر سطحه یې دریدل نه کیږي. څرنګه چې یورانوس له لمر څخه ډیر لرې پروت دی، نو د ځمکې په پرتله ډیر زیات سور دی له بله پلوه د لمر چاپیره د یورانوس د هیننډه چورلیدني له کبله دې سیارې موسومي فصلونه له نورو سره یو مخ توپیر لري لمر د 42 کلونو لپاره د یورانوس پر یوه مخ ځلیني خو د 42 نورو کلونو لپاره بیا دا مخ تیاره وي.

د یورانوس په اړه مو څه ډول معلومات ترلاسه کړي دي؟

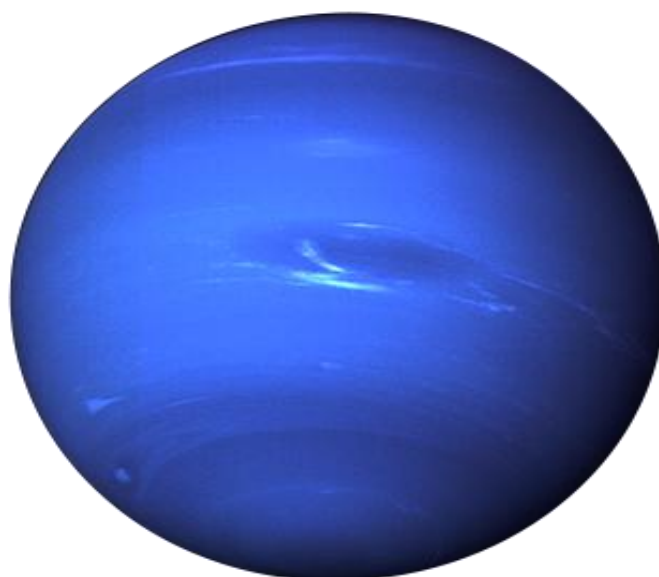
یورانوس د لومړي ځل لپاره د یوه برطانوي ستورپوه ویلیم هرشل **William Herschel** له خوا وموندل شو. هرشل یورانوس د یوه تلیسکوب په مرسته کشف کړ. له هرشل وړاندې فکر کیده چې یورانوس به کوم ستوری وي. له هغې وروسته چې بیا یورانوس ته لومړنی فضايي تحقیق ولیرل شو په 1986 کال کې د وویاجر 2 فضایی آله وه. وویاجر 2 پخپله د یورانوس، د هغې د سپورميو او د کړيو تفصیلی انځورونه راوړل.

د یورانوس سیارې په اړه په زړه پورې معلومات:

یورانوس لومړنی سیاره ده چې د رومیانو د معبود پر ځای د یونانیانو د یوه معبود پسي نومول شوې ده

د یونانیانو په عقیده یورانوس د آسمان تر ټولو لوی خدای وو او له ځمکې مور سره یې واده کړی وودا سیاره روښانه آبی وزمه شین رنگ لري چې دا رنگ په اتموسفیر کې له موجود میتان څخه اخلي. یورانوس په سترگو لیدل کیږي یورانوس هم د زحل په څیر کړی لري خو دا کړی نازکې وا تیره دي. دا لومړنی سیاره ده چې په معاصر وخت کې د ټلیسکوب په مرسته کشف شوي ده.

نپتون (Neptune)

د سپوږميو شمیر: 13 (د زیاتیدو په حال کې دي)

کته: د ځمکې د کتلې 17 چنده ده

قطر: 30,775 میله

کال: 164 ځمکني کلونه

ورځ: 16.1 ساعته

د حرارت درجه: د فارنهایت -235 درجي

لمر څخه فاصله: له لمر څخه 8 مه سیاره ده، 2.8 میلیارده میله فاصله لري.

نیپتون څه ډول سیاره ده؟

نیپتون اتمه او له لمر څخه تر ټولو لرې سیاره ده د نیپتون اتموسفیر دې سیارې ته آبی رنګ ورکوي له دې کبله رومیانو پخپله عقیده د سیندونو د معبود په نامه ونوماوه (ځکه چې د سیند رنګ هم آبی دی). نیپتون یوه گازی سیاره ده، په دې معنی چې سطحه یې له گازو جوړه شوې ده او د ځمکې په څیر کلکه ډبرینه سطحه نه لري. نیپتون د خپلې جوړه سیارې یورانوس څخه لږ څه کوچنی ده له دې کبله د شمسي نظام څلورمه لویه سیاره جوړوي. خو نیپتون په کتله کې له یورانوس څخه لږ څه غټ دی، له دې کبله د کتلې پر بنسټ درېیمه لویه سیاره جوړوي.

د نیپتون اتموسفیر:

د نیپتون اتموسفیر زیاتره برخه له هایډروجن څخه جوړه شوې ده چې د هیلیم یو کوچنی مقدار هم لري. د نیپتون سطحه د لویو طوفانونو او ځواکمنو بادونو کور دی. یو لوی طوفان هغه وخت د وویاجر 2 فضايي بیړۍ له خوا عکاسي شو چې په 1989 میلادي کال کې د دې سیارې تر څرګ تیریدله. ددې طوفان سیمه د لوی تور خال (Great Dark Spot) په نامه ونومول شوه دا طوفان د ځمکې د جسامت هومره لوی وو.

د نیپتون سپوږمۍ:

نیپتون ۱۳ پیژندل شوي سپوږمۍ لري. د نیپتون تر ټولو لویه سپوږمۍ د تریټون Triton په نامه یادېږي. نیپتون د زحل په څیر د کوچنیو کریو یو سیستم هم لري خو دومره لوی نه دی چې ولیدل شي. له ځمکې سره د نیپتون مقایسه:

څرنگه چې نیپتون د گاز یوه لویه سیاره ده، د ځمکې په څیر داسې سطحه نه لري چې قدم پر ووهل شي همداراز، نیپتون له لمر څخه ډیر لرې پروت دی له دې کبله د اړتیا وړ انرژي له لمر څخه نه بلکې له خپلې داخلي هستې څخه اخلي. نیپتون د ځمکې په پرتله ډیر لوی دی که څه هم د نیپتون زیاتره برخه گاز دی، خو کتله یې د ځمکې 17 چنده لویه ده. نیپتون له ځمکې ډیر زیات لوی دی.

د نیپتون په اړه معلومات څه ډول ترلاسه شوي دي؟

نیپتون د لومړي ځل لپاره د ریاضي د پوهانو له خوا کشف شو. کله چې ستورپوهانو وموندله چې د یورانوس سیاره د لمر چاپیره د چورلیدو پر مهال خپل وړاندینی مدار په ښه توګه نه تعقیبوي، په دې اند شول چې ارومرو کومه بله سیاره شتون لري چې له خپلې جاذبې سره یورانوس سیاره کشوي. دوی یو څه نورې محاسبې هم وکړې او د نیپتون موقعیت یې وموند. په 1846 کال کې یې وشو کولی چې نیپتون په تلیسکوپ کې وويني او خپلې ریاضي محاسبې ثابتې کړي.

یوازینی فضايي پلټونکي آله چې په 1989 کال کې نیپتون ته ولیږل شوه وویاجر 2 وه. د وویاجر 2 له خواد اخیستل شویو نږدې تصویرونو په مرسته ساینسپوهانو وشو کولی چې د نیپتون په اړه لا زیات معلومات ترلاسه کړي.

د نیپتون په اړه په زړه پورې معلومات:

تر اوسه هم اختلاف دی چې نیپتون لومړی چا کشف کړ. دا د شمسي نظام تر ټولو سره سیاره ده. د نیپتون لویه سپوږمۍ چې تریټون نومېږي، د دې سیارې د نورو سپوږمیو برخلاف د نیپتون چاپیره په څنډه چورلې. دې ته معکوس مدار وايي.

د لوی جسامت سره سره د نیپتون د جاذبې قوه د ځمکې د جاذبې له قوې سره مساوي ده. دا لومړنۍ سیاره ده چې د ریاضي اټکلونو له لارې موندل شوې ده.

پلوتو (Pluto)

د سپوږميو شمير: 3

كتله: د ځمکې د کتلې 2%

قطر: 1450 ميله

کال: د ځمکې 248 کاله

ورځ: 6.4 ځمکنۍ ورځې

د حرارت درجه: د فارهائيت-385 درجې

له لمر څخه فاصله: له لمر څخه 3 - 5 ميليارده ميله لريوالی لري.

پلوتو څه ډول سیاره ده؟ تر ۲۰۰۶م کاله پورې پلوتو د شمسي نظام نهمه سیاره بلل کېدلې په دې کال کې د ستورپوهنې نړیوالې اتحادیې (IAU) د سیارې یو رسمي تعريف وړاندې کړ. د دې تعريف له مخې پلوتو د سیارې شرایط پوره نشو کړای او له دې کبله د یوې کوچنۍ سیارې په توگه له سره ډلبندي شوه. پلوتو نسبتاً کوچنۍ سیاره گۍ ده چې جسامت یې د ځمکې له سپوږمۍ څخه هم وړوکی دې فکر کېږي چې پلوتو د کتلې 50% د کنگل له یو منتال څخه جوړ شوی دی چې زیاتره د نایتروجن یخ دی او 50% نور یې یوه دبرینه هسته ده. پلوتو د لمر چاپیره یو ځانگړی مدار لري د لمر چاپیره د نورو اتو سیارو د دایروي مدار

برخلاف پلوتو مدار بیضوي دی. لمر ته په تر ټولو نږدې نقطه کې پلوتو تقریبا 2.8 بیلینونه میله لرې موقیعت لرې. او په لرې نقطه کې یې له لمر څخه فاصله 5 بیلینونه میله ته رسیږي لمر ته په نږدې نقطه کې پلوتو یو نازکه اتموسفیر لري. خو کله چې پلوتو له لمر څخه لرې وي دومره سړیږي چې اتموسفیر یې لاندې ځمکې ته لویږي. پلوتو درې سپوږمۍ لري: چې چیرون Chiron ، نیکس Nix او هایډرا Hydra نومیږي. تر ټولو لویه یې چیرون ده. دوه نورې سپوږمۍ گانې یې په دې وروستیو کې موندل شوي دي. پلوتو او سپوږمۍ یې د کویپر کمربند Kuiper belt یوه برخه ده.

پلوتو څه ډول له ځمکې سره مقایسه کولی شو؟

پلوتو د ځمکې په څیر یوه کلکه ډبرینه سطحه لري. دا سیاره له ځمکې څخه ډیره کوچنۍ ده. پلوتو له ځمکې څخه ډیره کوچنۍ ده. پلوتو له لمر څخه دومره لرې ده چې له لمر څخه ډیره لږه انرژي اخلي او بې کچې سور دی.

د پلوتو په اړه مو څه ډول معلومات ترلاسه کړي دي؟ تر نږدې 100 کلونو پورې ساینسپوهان په دې گومان وو چې د نیپتون هاخوا یوه نهمه سیاره هم شتون لري دا گومان د نیپتون او یورانوس په مدار کې د بدلونونو پر اساس شوی وو چې پر دې دواړو سلو د یوې لویې کتلې د فشار له کبله رامنځته شوي وو دوی دا مرموزه نهمه سیاره د X په نامه ونوموله. په 1930 میلادي کال کې یوه ځوان ستورپوه، کلاید تامبا Clyde Tombaugh د یو کال پلټنې وروسته د X سیاره وموندله. له دې وروسته بیا د پلوتو په اړه ډیر نور معلومات ترلاسه شول خو دا ټول یوازې د تلیسکوب په مرسته وو.

په زړه پورې معلومات: د پلوتو هیښنده مدار د لمر چاپیره د نیپتون مدار غوڅوي په پایله کې یې د 248 کاله اوږد مدار پر مهال پلوتو د 20 کلونو لپاره له نیپتون څخه لمر ته نږدې وي. پلوتو د یوې ۱۱ کلني نجلۍ له خوا ونومول شو چې ونیشیا بورني Venetia Burney نومیده.

معلوماتي برخه

په لمريز غونډال کې تر ټولو لوړ اورغورځوونکي غر په مريخ سپاره کې د اليمپوس غر دی که نوموړي غره د ځمکې پر مخ شتون درلودای؛ د اريزونا ايالت مساحت يې ټول نيوه

که ۶۶ ميليونه کاله شاته راوگرځو ديوې وپروونکې صحنې ننداره به وکړو د چېکشلوب په نوم د يوه هسکانی له ځمکې سره ټکر ۱۴ کيلومتره اوږدوالي لري، د مکزيک هېواد يوکاتان ټاپو کې !

دغه دې چېکشلوب هسکانی ځواک له ۷ ميليارده اتومي بمونو سره برابروالی لري يواځې په څو دقيقو کې يې کابو ۴۸ زره متره مکعبه خاوره د ځمکې په خاوريال بې ځايه کړې .

د دې هسکانی ټکر ځمکې د تودخې درجه ۵ برابره ټيټه کړه.

او تر ۱۰۰ زره کلونو پورې يې دوام وکړ. دليل يې دا و چې د ځمکې باديال (atmosphere) دورو ، گردونو او لوگيو پوښلی و ځکه دې لمر وړانگې ځمکې ته نه رسېدې ، او په ټوله ځمکه کې يو په کلونو کلونو ژمی و. دايکوسيستمې ته يې هم بدلون ورکړ يانې داچې ۷۵ سلنه ژوري حيوانات د دایناسورانو په گډون له منځه ولاړل.

چين په دې وروستيو کې مصنوعي لمر جوړوي:

د ۲۰۱۹ز- کال نومبر په مياشت کې چينايي څېړونکو يو پرمختللی راکتور په ازموينه سره مخ پر وړاندې ولاړل د توکامک (EAST) په کارونه يانې د ورېځې رسونې په لړ کې وپيژندل شو، يو مصنوعي لمر اتومي هموېلونگ يا هجوشی رول ولري اتومي هموېلونگ چې په واقعي ډول سپک يا انرژي توليد کړي دلمر بڼه غوره کړه، همدا راز چې برېښنايي تودوخه يې ۱۰۰ ميليون سانتيگراد ته لوړه شوه او اتوم يې په هموېلونگ بدل کړ.

چينايي لوړپوړو څرگنده کړي چې دوی د مصنوعي لمر په جوړونه کې تر دې مهاله بريلي دي .

دچین ملي اټومي شرکت (CNNC) مقام په یوه کلنی ناسته کې زیاتوي توکامک (M2-LH) د

جوربنت لړۍ به ډېر ژر پای ته ورسوي.

دوان رسنیو ته وویل: د مصنوعي لمر پلاسما په عمده ډول الکترونونو او یونونو څخه نېغول شوی

دی، د هغه څه پر بنسټ چې (Global Times) مطرح کړی، په چین کې د توکامک ماشین وکولای

شول چې تودوخه ۱۰۰ میلیونه سانټیګراد درجې د پلاسما په هسته او د یون په تودوالي کې ۵۰ سېلسیوس

درجې ته لوړه کړي لاره پیدا کړه، دا یون ده چې انرژي او سپک تولیدوي.

دوان زیاتوي توکامک M2-LH چې کولی شي تودوخه ۱۰۰ میلیونه او ۵۰ سېلسیوس درجې ته رسوي

د لمر د یون له دوخي کابو ۷ ځلي تود دی.

نور ډېر څه په لاندې سرچني په برېښنيزي کې ولولئ!

که سپورمۍ د ځمکې لور ته د ځمکې دې راکبوان ځواک کښ کړي له ځمکې سره ټکر نه کوي بلکې د

زحل سياري غونډې کړی (حلقه) د ځمکې پر شاوخوا پنځوي .

هغه مهال شونې ده ددې کړی سيوری د لمر ترنځي(کسوف)بنکارنده (پدیده) ورڅخه تر بل هر وخت

زیاته رامنځته شي ، یا داچې هر ماښام پرې د ځمکې سيوری یانې د سپورمۍ ترنځه راشي.د لمر او

سپورمۍ ترنځه همدا ډول یوه معمولي ستورویزه پېښه ده .

د امریکایي فزیکپوه مېچيو کاکو د غبرای (Diologue): د یوې هېښوونکې وینا ژباړه:

د ځیرکو او پرمختللو دودیا لانو(متمدینو) شتوالی زموږ په اسمانلاره ستور تلیخ Milk way

(galaxy)کې شونې ده شتون ولري، د هغوی شتوالی چې ډېر ځیرک دي کېدلی شي تر مور میلیونونه

کاله وړاندې او پرمختللي وي، بنایي هغوی ته نورې په خپلو مېشتور استوګنيزو سیارو کې د سپک او

انرژي زېرمې ور تشي شوي وي بنایي نور د ژوندور سیارو د لټون په موخه د پرمختللي تیکنالوژي او

یا د ستوروینو /هسکوینو(تلسکوپ) د کارونې په لړ کې زموږ سیاره ومومي، ځکه چې د ژوندور

استوکنیزه سیاره له واټنونو لېرې ځایه څرگنده وي، هغه داچې اوبه رنگه برېږي ځنگلونه لري که چیرته هغوی د سل رناییز کال (Light year) په واټن سره لېرې وي د ځمکې سل رنکاله پخوانی انځور به هم همداسې وويني، ددې سپرنې په لړ کې هغوی هڅېږي او د خپلې پرمختللي ټکنالوژۍ پر مټ کولی شي ځمکې ته راشي .

زموږ به لویه هیله داوي چې هغوی سوله غوښتونکي ویزموږ لپاره به ډېر غوره وي چې سوله ییزې میلمستیا ته یې هرکلی وکړو که چیرته هغوی جنگیالي وي زموږ لپاره به ډېرې بدې اغېزې ولري.

لومړنی کس چې د سپوږمۍ پر مخ یې پښه کېښوده «gnortsmrA lien» و، که وغواړو چې د نوموړي نوم په اوبستي ډول یا برعکس کړو یانې «mrA lien» که له کین لوري ولولو نو «neila rm» «نوم ورڅخه جوړېږي چې مانا یې ښاغلی تشیاژواکی (اقای بیګانه یا ښاغلی فضايي مخلوق) راځي.

ټول ستوري چې تاسې د شپې لخوا وینئ، هغه یواځې په دې وړه زېره دایره کې شتون لري. هر گوره چې دا په پښې کې یو بڅری هم نه ده. له دې دایرې هاخوا په لغرو سترگو یواځې اندرومیدا ستور تلیخ لیدلی شئ نور هېڅ څیز د لیدو شونتیا نشته چې وینئ

که یو ناڅاپه د راکبنون ځواک (جاذبي قوه) له منځه ولاړ شي په هسک اسمان کې به ټول ستوري چاودنه وکړي، ځمکه به هم په بشپړ توګه پر هر لوري وښیندل شي، موږ به هم له ځمکې څخه پر ساعت زرهاوو کیلو متره چټکوالي سره ناڅرګند لور ته وخوځېږو ان څه چې د ځمکې پرمخ کاني غرونه هر ډول توکي پر یو بل لور ارتاو شي.

د پښې (Universe) غځېدون (انبساط) دومره پراختیا لري چې د انسان ذهن نشي کولای د هغې دې

پراختیا په اړه حقیقي درک وکړي .

شونې ده انسان ته یې د پراخوالي اندازه د یوه پلن غوړي ، کلیسا یا ونې په بڼه بسنه وکړي ، هېښنه ده خو کله چې ذهن د نوموړي دابعاد او پراختیا په پاره واندي؛ د خپل شعور او څېړني ځواک له لاسه ورکوي د پینې واره پراختیا او غځېدون په اړه بڼه نه دی څرگند شوی ؛ چې څومره پراخه ده ، خو ډېری څېړندلي (Research Group) په دې اړوند هڅې کوي تر څو ددې لپاره یو ځواب ومومي که تاسې د شپې لخوا هسک ته وگورئ ۱۳.۸ میلیارده رناییز کال په واټن سره لېرې د تشیې (کهان-پینې) دې شالید (زمینه) خلا لیدلی شئ ، ځکه دا تر ټولو لېرې خلا او رنا شمېرل کېږي چې مور یې وینو، هېښنه ده چې رنا د پینې (Universe) دې پای ته رسېدو رنا نه ده .

دا سکالو (موضوع) په پام کې ونیسئ چې دې توپنې (cosmos) میلیارډونه کاله کېږي دې رنا په څېر چټک غځېدون (منسبط) کوي.

ترکومه چې تاسې ټاکلي رنا او برېښنده خلا وینئ هغه دې توپنې پوله نه ده ، له دې وړاندې نوره هم پراخه ده، خو مور ته یې رنا لا تراوسه نه ده رسېدلي .

یانې داچې توپنې دومره پراختیا لري چې مور پکې یو وور بڅری هم نه یوو ، د توپنې د پراختیا او غځېدون په انډول د تشیال پېر (Space time) پرېنست مور تراوسه د ځمکې پرمخ یوه ثانیه ژوند هم نه دی کړی. ددې الواک (تیوری) پرېنست د دانگلیو (ډایناسورانو) له پېر (دوران) څخه تر اوس د ځمکې منگ (عمر) ۵ دقیقې شوی ده.

فزیکپوه پېټ ادواردز

لمریز توپانونه ځمکې ته خطر پېښوي:

څېړونکو ۷۰ کاله وړاندې ددې لمریزو توپانونو لپاره د څېړني په موخه ازموینتي وسایل وکارول د هاغو څېړنو له کبله یې وکولی شول دا جوته کړي چې دلمریزو توپانونو خطر ونه د برېښنايي توکو سره د بېلابېلو اړیکو په لړ کې خطر پېښوي ، برېښنايي شبکو ، سپورمکیو ، هوايي ترافیکو ، رادیويي

سگنالونو، ټلويزیوني، او مخابراتي شبکو لپاره د خطر گواښ دی.

د لمريزو توپانونو شديدې نومونې چې په وړاندې پېر کې رامنځه شوي د برېښنا د پرېکېدو لامل شويېه ۱۹۸۹ کې کانادا د کبک او په ۲۰۰۳ کال د سوېد په مالمو کې برېښنا د پرېکېدو لامل شوی دی. اوسمهال څېړونکي په دې اړه ښيي چې لمريز توپانونه شونې ده تر دې هم ځواکمن شي تر کومه چې يې مېنجنه او اندازه گيري شوي، د ملگرو ملتونو په مشرۍ د هلند د ليد پوهنتون څېړنې ښيي، کوم کنگلونه چې په ناباوره توگه سره بېل شوي د څېړونکو په وينا هغه کنگلونه چې ډېر پنډ ول هم په لرغونپېر کې د لمريزو توپانونو په لړ کې اوبه شوي د له گراند څخه بهانده راغلي کنگلونه چې بېل شوي هم ۱۰۰ ازره کاله وړاندې پنځېدلي دي، په دې اړوند ويل شوي چې دېته په ورته ډول لمريز توپانونه په ۶۶۰ زېږديز کال کې هم رامنځته شوي.

د لنډ پوهنتون د ځمکپوهنې استاد رېموند ماچلر وايي: که ياد لمريز توپانونه په اوسنۍ پېر کې رامنځته شي کولی شي ددې نوي ټولني لپاره بدې اغېزې ولري، دده په وينا نوي څېړنې مور ته دا ښيي چې څوځلي پېښو دا څرگنده کړه چې لمريز لوی توپانونه پېښ شوي او هم پېښېدونکي دي د رېموند ماچلر په وينا زموږ څېړنو کې د پخوانيو ونو کلني رشد او د کنگلونو په هسته کې لمريزو لويو توپانونو ښې څرگندي دي چې په ۷۷۵ او ۹۹۰ زېږديز کلونو کې پېښې شوي دي.

لمريز لوی توپانونه ښايي کم پېښ شي خو د نويو څېړنو پر بنسټ دا پېښې د لمر له مکررو شديدو فعاليتونو څخه نښان ورکوي، ددې پېښې د مخنيوي په پار بايد د خونديتوب لارې ولټول شي، د رېموند ماچلر په خبره تر اوسه چې درې لمريز لوی توپانونه کشف شوي د ځمکې پر مخ يې بدې اغېزې ښيندلي دي مور بايد دغه پېښه يوه وره ستونزه ونه گڼو ددې پېښې لپاره بايد بشر چمتوالی ونيسي تر څو په برېښنايي توکو پورې اړند ډېر اطلاعات له لاسه ورنه کړي په اړه يې نورې د حل لارې ومومي.

د ستور پوهنې اړوند ځینې لغات

شماره	لغات	معنا
۱	AU, Astronomical Unit	ستورونیز یون واحد نجوم
۲	Phenomena	بنکارنده، پېښه، پدیده
۳	Lithosphere	ډبريال، لېتوسفير
۴	Milk way	آسمان لار، شیدو لار
۵	Bow Star	دستور و تال، ستور تال
۶	Milk way Bow	اسمانلارې تال
۷	Galaxy Bow	ستور تلیخ تال، کهکشان تال
۸	Space	فضا
۹	Galaxy	ستور تلیخ، کهکشان
۱۰	Nebula	لوگیڅه، سحابي
۱۱	Meteoroid	هسکاني، اسماني ډبره
۱۲	Habitable	سکونت، داوسېدو وړ
۱۳	Black hole	تور غار، سیاچاله

خلا	Vacuum	۱۴
خُمدوله، د خُمكي مشابهه	Like earth	۱۵
ستوروزمه، متشابه ستاره	Similar to Star	۱۶
سپورمى وزمه، شبيهه ماه	Similar to moon	۱۷
خُمكوزمه، خُمدوله شبيهه زمين	Similar to earth	۱۸
ستوروين وړى، پرېونى	Pleiades cluster	۱۹
ستوروينيز، نجومى	Sidereal, Astronomical	۲۰
ستوروينيز ورځ، نجومى ورځ	Sidereal day	۲۱
ستوروينيزه مياشت، ماه نجومى	Sidereal month	۲۲
ستوروينيز پېر، نجومى زمان/دوره	Sidereal time	۲۳
ستوروينيز كال، نجومى كال	Sidereal year	۲۴
ستوروين يون، دنجوم واحد	Astronomical unit	۲۵
سپورمىز ستورتليخ، كهكشان اقمارى	Galaxy satellite	۲۶
پنځباندې ستورتليخ، كهكشان ماورای	Meta galaxy	۲۷
راكبنيز خواک، جاذبې قوه	Pgravitational force	۲۸

کنگنوکي، اجرام یخي، کنگپژي یخمي	Icy object	۲۹
ستوروينتوکی، ستوروينپژي، صورت فلکي	Constellation	۳۰
ستورينه لوگيخه/درنه وربخ، ابرنواختر	Super nova	۳۱
شهتليخ / ستوروين وري، لوی کهکشان	Super cluster	۳۲

پای

مأخذونه

(1) www.facebook.com/ستور پوهنه/

(2) www.nasa.gov

(3) www.google.com/درخت دانش/

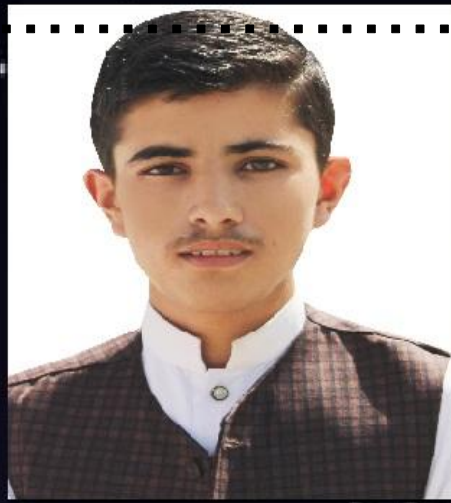
(4) د لسم ټولګي جغرافيه

(5) moc.yliadecneics

(6)

nus-laicifitra-na-ngised-srehcraeser-esenihc/moc.trelaecneics.www//:sptth

noisuf-raelcun-scimim-taht-

ژوند لیک

نعمت الله بريال د خوست ولايت په مرکز کې زيږيدلی دی، په اصل کې د خوست ولايت په موسی خیلو ولسوالۍ پورې مربوط دی. خپلې لومړنۍ زده کړه يې د غرغښت عالي او مرکزي لیسې کې پیل کړې. اوس مهال د غرغښت عالي او مرکزي لیسې په يوولسم ټولګي کې زده کړې کوي. نوموړی د ښه استعداد په لرلو سره د ښوونځي تر څنګ په نورو برخو کې هم ډېرې لاس ته راوړنې لري.

په انگلیسي ژبه هم برلاسی دی، او په دې برخه کې دوه تصدیق نامې د خوست نوموتو تعلیمي مرکزونو څخه لري. او ددې تر څنګ په کمپیوټر هم تر یوه حده برلاسی دی او په دې برخه کې هم سندونه لري. د لهریز نظام پوهه دده لومړنی اثر دی، چې په بریښنايي ډول خپور شو. او په دې برخه کې د نورو کتابونو د خپورولو اراده هم لري.

**Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library**